

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Luonnokseen olisi ollut aiheellista sisällyttää enemmän konkreettisia toimenpiteitä. Teksti sisältää liikaa ilmaisuja, joita ei voi kiistää, mutta jotka eivät myöskään vakuuta lukijaa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoite on tärkeä ja ehdottomasti kannatettava, mutta nuorten äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi on tehty toimenpiteitä vuosikymmenten ajan. Edelleen tilanne on kuitenkin se, että nuoret eivät näe yhteyttä äänestyskäyttämisen ja jokapäiväisen elämän olosuhteiden välillä. Vaaleissa on kysymys valinnan tekemisestä. Eri intressiryhmien ja puolueiden viestintä on niin monimutkaista, että äänestyspäätöksen tekeminen on vaikeaa yhteiskunnallisia asioita aktiivisesti seuraavalle aikuisellekin, saati nuorelle.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**

- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Vapaiden vaalien merkityksestä viestiminen on hyvin tärkeä tavoite. On kuitenkin huomioitava, että nykyisin ihmiset ovat tottuneet äänestämään päivittäin valitsemalla eri verkkomedioiden, asiakasäänestysten ym. välillä, ja nämä vaikutustavat koetaan paljon konkreettisemmiksi kuin paikalliset tai valtiolliset vaalit, joihin osallistumisen vaikutus on epävarma ja vaikeasti havaittava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Tavoite on hyvä, ja esim. nuorisovaltuustoille tulee turvata riittävät toimintaedellytykset ja ohjauksellinen tuki. On kuitenkin hyvin epätodennäköistä, että nuorisovaltuustoille oltaisiin valmiita antamaan todellista vaikutusvaltaa ja vastuuta millään hallinnon tasolla. Nuorisovaltuustoihin hakeutuu ja valikoituu yleensä hyvässä taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa olevia nuoria, joten haavoittuvassa asemassa olevien nuorten asiat eivät niissä nouse esille.

Joissain kunnissa nuorisovaltuustoista on tullut nuorten näennäisosallisuuden apparaatti, jotka eivät edes pyri vaikuttavaan asemaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Nuorten osallisuuden kanssa työskentelevät ovat jo muinoin esittäneet kysymyksen, mitä ovat nuoria itseään koskevat asiat ja kuka on kykenevä erottamaan ne muista kansalaisia koskevista asioista. On ehkä järkevää ennen toimijoiden osaamisen lisäämistä varmistaa, että nuorille ollaan oikeasti valmiita luovuttamaan nykyistä enemmän konkreettista hallinnollista ja poliittista valtaa ja lisäämään heidän toimintamahdollisuuksia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Linjaus operoi paljolti yleispätevien ilmausten (vahvistamme, tiivistämme, koordinointi, seuranta, yhteistyö, vuorovaikutus jne.) kautta. Mutta käytännössä näiden toteuttaminen jää ilmaan. Paljolti kehittämispuheen kaltaista jargonia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tähän pätee paljolti tavoitelinjaus 5 huomiot. Parannamme mutta Miten?

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Varusmiespalvelukseen ja siviilipalvelukseen osallistuvien tietämyksen ja osaamisen lisääminen on tarkoituksenmukainen tavoite. Tuossa iässä ihminen omaksuu näkemyksiä, joiden varassa hän paljolti aktiivisena aikuisena toimii. Maanpuolustuskontekstin ja demokratiakasvatuksen yhdistämisellä on selkeitä synergiaetuja (ymmärrys, miksi varusmies- ja siviilipalvelus ovat olemassa) suomalaiseseen ja pohjoismaiseen demokratiakäsitykseen perehtyminen on oleellinen osa kotoutumiskoulutusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Tavoite on sinällään kannatettava ja siinä mainittuja keinoja ja menetelmiä käytetään jo laajasti. Heikkoutena on kuitenkin tullut esille, että menetelmät eivät tuota juurikaan vaikuttavaa valtaa niihin osallistuville, eli osallistuminen ei johda mihinkään, mikä seikka saattaa pahimmillaan aiheuttaa pettymystä ja turhautumista. Digitaalisten vaikutuskanavien kehittämisessä huomiota tulisi nimenomaan kiinnittää järjestelmien saavutettavuuden ja käytettävyyden parantamiseen kaikkien väestö ja ikäryhmien keskuudessa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Tämän tavoitteen toteutuminen edellyttäisi kohtuullisen velvoittavaa lainsäädännöllistä kirjausta niin, että dialogiset menettelyt ja niiden tulosten huomiointi tulisi keskeiseksi osaksi päätöksentekoprosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että huomioimisen laiminlyönti olisi valitukseen oikeuttava muotovirhe.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Ottaen huomioon nykyisten hyvinvointialueiden toimintaedellytykset ja niihin kohdistuvat säästöpaineeet, olisi tarkoituksenmukaista suunnata huomio

hyvinvointialueiden kaikkein keskeisimpien toimintojen turvaamiseen. Kuntien osalta linjauksen tavoitteet voidaan nähdä kuntien nykyiseen toimialaan

kuuluviksi. Tässä suhteessa kuntien roolia voisi jopa vahvistaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Lienee itsestäänselvyys, mutta hyvinvointialueiden, kuntien ja valtion toimintojen rajapintojen tarkastelussa päähuomio tulisi kohdistua peruspalvelujen palveluketjujen toimivuuteen. Osallistuminen ymmärretään nykyisin vielä paljolti erilaisiin kyselyihin vastaamisena.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Osana demokratiapolitiikkaa olisi hyödyllistä tuoda linjauksessa mainitut meillä itsestäänselvyysinä pidettävät perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate jne. nykyistä selvemmin esille arvoina, joiden puolustamisesta jokainen kansalainen on omalta osaltaan vastuussa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tämän kaltaisessa asiassa vaikuttavuuden arviointi lienee kohtalaisen vaikeaa, koska juuri politiikan ja edistämistoimien vaikutusta voi olla vaikea erottaa muista samaan tai vastakkaiseen suuntaan vaikuttavista tekijöistä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Tässä kohden olisi hyvä kiinnittää huomiota dis- ja misinformaation torjuntaan. Esimerkiksi ihmisoikeuskysymykset ovat otollinen maaperä demokratiaa horjuttavien valeutisten jne. leviämislle

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

Ei lausuttavaa

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

2

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

2

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Asiassa ollaan ehkä hiukan jälkijunassa ja etenkin Euroopassa eletään vielä menneitten vuosikymmenten tuottamassa hyvänolon tunteessa. Suomessakin on jo nähty varoittavia ilmiöitä.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Pietarinen Ari
Raahen kaupunki - Lähidemokratiatoimikunta